

дисциплін. Отже, реалізація потенційних можливостей навчально-виховного процесу щодо розвитку художньо-образного мислення молодших школярів залежить здебільшого від методичної роботи вчителів.

З огляду на переважно літературну спрямованість образного мислення змісту програм курсів за вибором для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (варіативна складова Типових навчальних планів) виникає нагальна потреба у розширенні вектору візуальних і музичних образів та створення відповідних курсів за вибором учнів.

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. – К. : “Початкова школа”. – 2006. – 432 с.

2. Програми курсів за вибором для загальноосвітніх навчальних закладів Варіативна складова Типових навчальних планів. 1–4 класи / упор.: Л. Ф. Щербакова, Г. Ф. Древаль. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 240 с.

О. В. Литовченко

м. Київ

ПОЗАШКІЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ЯК ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. У статті представлено короткий аналіз феномену соціального виховання як однієї з ключових категорій соціально-педагогічної науки, роль позашкільних закладів як інституту соціального виховання в історичному контексті.

Ключові слова: соціальне виховання, позашкільний навчальний заклад, історичний контекст, соціалізація.

У історичному контексті феномен соціального виховання вперше обговорювався в античній Греції (Платон). Цей феномен, обумовлений мірою розвитку культури, науки і цивілізації, було розвинуто філософами та педагогами-теоретиками і представлено такими теоретичними узагальненнями:

– філософської ідеї обґрунтування виховання як соціального явища (Платон, П. Наторп та ін.);

– синоніма державного виховання (античні мислителі, Д. І. Бецький та ін.);

– засобу вирішення соціальних проблем суспільства (виховання почуття солідарності як задача соціального виховання в епоху появи соціального питання або боротьби з бездоглядністю у 1920-і роки в СРСР);

– складової частини ідеології держави (“соціальне” як комуністичне в уявленнях А.В. Луначарського);

– розвитку індивідуальних якостей особистості, необхідних людині для успішної самореалізації в тому суспільстві, у якому вона живе (традиція соціального виховання П.Ф. Каптерева, В.П. Вахтерева) [4, с. 10].

У нашій країні, як і в інших країнах пострадянського простору, тривалий час соціальне виховання було спрямоване переважно на розвиток в людині відповідних ідеологічно заданих зразків соціальності через формування, як правило, зовнішнього соціально заданого боку життєдіяльності. Сучасна педагогіка стикається з необхідністю подолання негативних наслідків виховної

практики попереднього періоду, тобто з потребою цілепокладання виховання на формування не лише зовнішньої, але і внутрішньої (індивідуально зумовленої) сторони сучасної соціально відповідальної, компетентної й творчої особистості [4, с. 9]. Сучасні соціокультурні тенденції зумовили актуалізацію соціальної місії освіти (виховання), пошук її можливостей у забезпеченні вирішення задач соціалізації людини педагогічними засобами, що є сутністю власне соціального виховання.

На сучасному етапі сутність соціального виховання як однієї з важливих категорій соціально-педагогічної науки розуміють як процес, спрямований на досягнення цілей забезпечення у державі сприятливих умов для соціалізації підростаючого покоління та саморозвитку людини як особистості та суб'єкта діяльності [1]. Задачі соціального виховання пов'язують зі сферою позашкільної освіти, діяльністю позашкільних навчальних закладів.

В історичному контексті одним із засновників соціально-педагогічних підходів, зокрема стосовно позашкільної освіти, вважають С. Т. Шацького, який впроваджував на практиці ідею “переходу від педагогіки індивідуальної до педагогіки соціальної”, основним завданням якої була педагогізація середовища – вивчення та використання виховних можливостей соціального середовища; усвідомлене насичення соціального середовища виховним потенціалом, педагогічне орієнтування середовища [3].

На початку ХХ ст. ідеї об'єднання дітей у товариства з метою розвинути в них почуття солідарності й відповідальності було реалізовано у практиці дитячих клубів, що створювалися С. Т. Шацьким, А. У. Зеленко, П. Ф. Лесгафтом та ін. [3].

Протягом історичного становлення системи позашкільної освіти, починаючи з 1918–20-х рр. ХХ ст., на позашкільні заклади покладалися власне функції соціального виховання. Зокрема, на початку 20-х рр., коли вкрай складна політична ситуація, голод, економічна криза у Радянській Росії зумовили поширення таких негативних соціальних явищ, як безпритульність, соціальна занедбаність дітей. (За даними 1921 р., на території України майже 95 % дітей шкільного віку не мали можливості відвідувати школу, а кількість безпритульних дітей становила понад 1,5 млн [2].) Відповідно, радянськими органами влади було розроблено директиви щодо „широкої постановки позашкільної освіти та дошкільного виховання, насамперед створення численних колоній для дітей трудової бідноти”. У 1919 р. був створений спеціальний підвідділ шкільних трудових колоній та дитячих клубів, до обов'язків якого належала організація дитячих трудових колоній, клубів, майданчиків, бібліотек-читалень для школярів та дітей шкільного віку [2]. У цей період розвивається широка мережа дитячих клубів, які, зокрема, виконували функції соціального виховання тощо.

Становлення власне системи позашкільної освіти відбувалося у 20-і–30-і рр. ХХ ст. Саме в цей час у м. Києві започатковано роботу першої біологічної станції (1925 р.) (нині Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОНмолодьспорту України); розпочала роботу перша дитяча технічна станція (1927 р.) (нині Український державний центр позашкільної освіти

МОНмолодьспорту України), створено Центральну дитячу дослідну екскурсійну станцію (1930 р.) (сьогодні Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді МОНмолодьспорту України) та відповідних дитячих закладів обласного та районного рівнів [3, с. 44–45]. Починаючи з 1934–1935 рр., в Україні розвиваються нові структури позашкільних закладів, зокрема у Харкові, Києві відкрито Палаці піонерів і жовтенят (сьогодні – комплексні позашкільні навчальні заклади: Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості, Київський Палац дітей та юнацтва), започатковано створення відповідних закладів майже у всіх обласних центрах, значно розширилася мережа станцій юних натуралістів, техніків, туристів, клубів та секцій на базі та за підтримки промислових, комунальних і сільськогосподарських підприємств [3, с. 45].

Кожні наступні соціальні зміни зумовлювали відповідні завдання соціального виховання, що покладалися на освітні інститути, значною мірою – на позашкільні заклади. Так, напередодні Великої Вітчизняної війни зароджується рух червоних слідопитів, тимурівців, проводяться спеціальні дитячі воєнізовані походи, оборонно-спортивні ігри. У численних оборонно-спортивних гуртках школярі починають вивчати військові спеціальності.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни, в умовах відновлення та подальшого розвитку народного господарства країни особливого значення набуло завдання підготовки кадрів, спроможних освоїти нову техніку. Уряд покладає таку функцію на позашкільні заклади, відповідно, на розгортання позашкільної роботи виділено великі на ті часи гроші – 111 млн крб. [5].

Подальший розвиток у радянський період зумовив становлення позашкільних навчальних закладів різних типів, що становили систему позашкільної освіти, яка мала чітко визначені навчально-виховні завдання, значною мірою спрямовані на соціальне виховання дітей та учнівської молоді.

На сучасному етапі про доцільність розгляду діяльності позашкільних навчальних закладів у соціально-педагогічному контексті зазначають вітчизняні й зарубіжні фахівці у галузі соціальної педагогіки, позашкільної освіти. Вони підкреслюють роль позашкільної освіти як інституту соціального виховання (Г. П. Пустовіт, Т. І. Свирська, С. Г. Мартова та ін.); розглядають соціально-педагогічні функції, що реалізуються у системі позашкільної освіти, додаткової освіти дітей у РФ (А. В. Золотарьова) як соціального інституту, покликаного забезпечити конвенцію інтересів вихованця (його батьків, сім'ї) і суспільства (під конвенцією розуміється узгодження інтересів суспільства й індивіда у процесі соціального виховання) (Б. В. Купріянов) тощо.

Таким чином, можна розглядати такі аспекти діяльності позашкільних навчальних закладів як інституту соціального виховання:

- запобігання негативним впливам на особистість факторів соціального середовища шляхом створення умов для розвивального соціально позитивного дозвілля дітей та молоді;

- “педагогізація” мікросередовища (за С. Т. Шацьким), створення виховного простору, залучення виховного потенціалу середовища з метою позитивної соціалізації, індивідуалізації та інкультурації особистості;

– створення умов для становлення соціальної позиції особистості на основі інтеріоризації норм і цінностей суспільства, соціальних знань, соціального досвіду тощо.

Література

1. Безпалько О.В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : монографія / О.В. Безпалько. – К. : Наук світ, 2006. – 363 с. – Бібліогр.: с. 318–361.
2. Букреева С.М. Становление и развитие системы внешкольного воспитания детей в Украинской ССР (1917-1941 г.г.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / С.М. Букреева. – К., 1981. – 151 с.
3. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект : Монографія / Г.П. Пустовіт. – Книга 1. – Миколаїв : Видавництво МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2010. – 379 с.
4. Ромм Т.А. Социальное воспитание : эволюция теоретических образов / Т.А. Ромм. – Новосибирск : Наука; изд-во НГТУ. – 2007. – 380 с.
5. Струнин В.В. Страницы из истории внешкольных учреждений / В.В. Струнин // Ваши друзья и помощники. – М. : Молодая гвардия, 1965. – С.11.

М.В. Лузан

м. Київ

СТРУКТУРА, ПОКАЗНИКИ ТА КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ІДЕАЛІВ В УЧНІВ СУЧАСНОЇ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Анотація. Розкрито структуру “професійного ідеалу у старшокласників” як нерозривне поєднання трьох компонентів: пізнавально-рефлексивного, мотиваційно-цільового та процесуально-результативного. Визначено критерії та показники прояву професійного ідеалу в учнів старшого шкільного віку.

Ключові слова: технологічний напрям підготовки, професійний ідеал, старшокласники, структура, компоненти.

У процесі технологічного напрямку профільного навчання відбувається становлення характеру, ціннісних орієнтацій, життєвих планів, намірів, пізнавальної та мотиваційної сфери старшокласника та його особистості в цілому, що створює, на нашу думку, сприятливе середовище для формування у нього професійних ідеалів у сфері інженерних та робітничих професій. Професійний ідеал старшокласника ми розглядаємо як ідеальний образ його власного професійного майбутнього, який задає напрям вибору професійної сфери, оволодіння конкретною професією та досягнення у майбутньому заданих у суспільстві соціально-професійних стандартів. Для проведення експериментальної роботи, визначення стану сформованості в сучасних учнів старшої школи цього особистісного новоутворення та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи нам необхідно було розробити структуру “професійного ідеалу старшокласника”, визначити компоненти, критерії, показники їх прояву в ранньому юнацькому віці.

Першим компонентом структури професійного ідеалу ми визначаємо пізнавально-рефлексивний, який передбачає виявлення здатності кожного учня старшого шкільного віку критично осмислювати різні позиції та підходи щодо обраної або ж бажаної професії. Критерієм сформованості цього компонента